११ बँकांशी पत्रव्यवहार

११.१ अर्थ आणि व्याख्या
११.२ व्यापारी बँकेची कार्ये
११.३ बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाने घ्यावयाची दक्षता
११.४ बँकेशी पत्रव्यवहाराचे प्रसंग
११.५ नमुना पत्रे
११.६ फरक

प्रस्तावना :

बँक ही वित्तीय संस्था आहे. बँक हे महत्त्वाचे व्यापार अनुषंगिक साधन आहे. देशाच्या आर्थिक विकासात बँक महत्त्वाची भूमिका पार पाडते.

व्यापारी बँकेची प्राथमिक कार्ये-ठेवी स्वीकारणे व कर्ज देणे. प्रत्येक व्यवसाय संस्थेला बँकेबरोबर पत्रव्यवहार करणे आवश्यक आहे.

११.१ अर्थ आणि व्याख्या :

- **बँकेचा अर्थ :** बँक ही वित्तीय संस्था आहे. ज्या लोकांकडे रोख रक्कम शिल्लक आहे ते बँकेत जमा करतात व ज्यांना गरज आहे ते बँकेकडून कर्ज घेतात. बँक लोकांना बचतीची सवय लावते आणि या बचतीचे फायदेशीर गुंतवणुकीत रूपांतर करते.
- **बँकेची व्याख्या :**

१. क्रन्स क्रॉस : बँक एक संस्था आहे जी पैसा आणि पतव्यवहाराशी संबंधित आहे.

२. बँकिंग अधिनियमन १९४९ कलम ५(१)(ब) नुसार मागताक्षणी परत करण्याच्या अटीवर लोकांकडून स्वीकारलेल्या ठेवीचा पैसा धनादेश, ड्राफ्ट व अन्य मार्गांनी परत करणे आणि ठेवीचा पैसा कर्जाऊ देणे व गुंतवणुकीसाठी वापरणारी संस्था म्हणजे बँक होय.

३. बँकिंग अधिनियम १९४९, कलम ५ (क) नुसार बँकिंग कंपनी म्हणजे अशी कंपनी जी भारतात बँकिंग व्यवसाय करते.

वरील व्याख्येवरून असे स्पष्ट होते की, बँक एक संस्था आहे, जी ठेव स्वीकारते व वेगवेगळ्या कारणासाठी कर्ज देते.

११.२ व्यापारी बँकेची कार्ये :

व्यापारी बँका दोन प्रकारची कार्ये करतात. अ) प्राथमिक कार्ये ब) दुय्यम स्वरूपाची कार्ये

अ) प्राथमिक कार्य : प्राथमिक कार्याचे दोन प्रकार - १) ठेवी स्वीकारणे २) कर्ज देणे.

१) ठेवी स्वीकारणे : लोकांकडून ठेवी स्वीकारणे हे व्यापारी बँकेचे प्राथमिक कार्य आहे. बँक कमी दराने ठेवीवर व्याज देते आणि कर्जावरील व्याज जास्त दराने आकारते या दोन व्याज दरातील फरक हा बँकेचा नफा असतो.

ज्या लोकांकडे अधिशेष/शिल्लक निधी असतो ते अशी रक्कम बँकेमध्ये वेगवेगळ्या प्रकारच्या ठेवीमध्ये जमा करतात. बँक दोन प्रकारच्या ठेवी स्वीकारतात.

I) मागणी ठेव : मागणी करताच पैसे परत या अटीवरील ठेवी म्हणजे मागणी ठेव होय.

मागणी ठेवींचे प्रकार पुढीलप्रमाणे.

अ) बचत ठेव : लोकांना बचत करण्याची सवय लागावी यासाठी बँक अशा प्रकारच्या ठेवी स्वीकारते या खात्यावर पैसे काढण्याच्या मर्यादेवर व रकमेवर निर्बंध आहेत. मागणीनुसार ई-स्टेटमेंट उपलब्ध होते व ठेवीदाराला पासबुक दिले जाते.

ब) चालू ठेव : व्यापारी व्यक्ती किंवा संस्था अशा प्रकारचे खाते कंपनीच्या नावे बँकेत उघडतात. पैसे काढण्याची रक्कम व पैसे काढण्याची संख्या यावर मर्यादा नाही. या खात्यावर सर्वसाधारणपणे व्याज देय नाही. चालू खात्याच्या ठेवीदारांना अधिविकर्ष सवलत काही प्रक्रियेच्या पूर्ततेनंतर दिली जाते.

II) समय ठेव : मागणी करताच पैसे परत न करणे यास समय ठेवी म्हणतात. या ठेवींची परतफेड मुदत पूर्ण झाल्यावर केली जाते.

समय ठेवीचे प्रकार पुढीलप्रमाणे :

अ) मुदत ठेव : मुदत ठेवी या निश्चित कालावधीच्या ठेवी आहेत यांचा व्याज दर हा ठेवीच्या कालावधीवर अवलंबून असतो. मुदत ठेवीच्या व्याजाचा दर जास्त असतो. व्याज नियमित कालावधीवर किंवा ठेवीच्या मुदतपूर्तीनंतर दिले जाते. ठेवीदाराला ठेवीच्या बदल्यात मुदतठेव पावती दिली जाते. मुदत ठेवीवर तारण कर्ज दिले जाते.

ब) आवर्ती ठेवी : बचतदारांना उत्तेजन देण्यासाठी विशिष्ट रक्कम विशिष्ट मुदतीपर्यंत नियमित भरणा केली जाते त्यास आवर्ती ठेव म्हणतात. यामध्ये ग्राहकाने विशिष्ट रक्कम विशिष्ट मुदतीपर्यंत जमा करणे आवश्यक आहे. पैसे नियमित जमा केले जातात. बचत ठेवीपेक्षा जास्त व्याजदर असतो. या ठेवीदाराला पासबुक वितरित केले जाते. मागणीनुसार ई-स्टेटमेंटही देण्यात येते.

२) कर्ज देणे : ठेवीमधून काही रोख राखीव ठेवल्यानंतर व्यापारी बँका गरजूंना कर्जाचे वाटप करतात. व्यापारी बँका कमी व्याजदराने ठेवी स्वीकारतात व अधिक व्याजदराने कर्जे देतात.

साधारणपणे बँका कर्जदारांना पुढील पद्धतीने कर्जे, उचल किंवा आगाऊ रक्कम देतात.

I) कर्जे : वैयक्तिक जामिन, सोने, चांदी आणि इतर चल, अचल संपत्तीच्या तारणाच्या बदल्यात विशिष्ट कालावधीसाठी कर्जदाराला जी रक्कम दिली जाते त्यास कर्ज असे म्हणतात.

मुदत कर्जाचे प्रकार खालील प्रमाणे-

अ) अल्पमुदतीचे कर्ज : या कर्जाची मुदत एक वर्षापर्यंत असते. मागणी कर्जापेक्षा व्याजाचा दर अधिक असतो तर मध्यम मुदती कर्जापेक्षा कमी असतो. व्यावसायिकांना खेळत्या भांडवलाची आवश्यकता पूर्ण करण्यासाठी याचा उपयोग होतो.

ब) मध्यम मुदतीचे कर्जे : १ वर्षापासून ५ वर्षांच्या कालावधीसाठी बँका असे कर्ज देतात याचा व्याजदर अल्पमुदतीपेक्षा जास्त व दीर्घमुदती कर्जापेक्षा कमी असतो.

क) दीर्घ मुदतीची कर्जे : जेव्हा व्यापारी बँका ५ वर्षांपेक्षा जास्त कालावधीसाठी कर्ज देते तेव्हा त्यांना दीर्घ मुदतीची कर्जे असे म्हटले जाते. व्यापारी बँकेद्वारे आकारण्यात आलेला व्याजदर इतर कर्जाच्या तुलनेत अधिक असतो. व्यवसायाच्या वाढ व विस्तारासाठी हे कर्ज आवश्यक आहे.

II) आगाऊ रक्कम/उचल : उचल ही उधारी सुविधा आहे जी बँक आपल्या ग्राहकास देते, हे कर्जापासून वेगळे आहे. कर्ज दीर्घ काळासाठी मंजूर केले जाऊ शकते. पण आगाऊ रक्कम ही कमी कालावधीसाठी दिली जाते. दैनंदिन व्यवहार भागवण्याच्या दृष्टीने आगाऊ रक्कम दिली जाते. व्याज आकारणी फक्त वापरलेल्या रकमेवरच असते संपूर्ण कर्जाच्या मंजूर रकमेवर नाही.

आगाऊ रकमांचे प्रकार :

अ) अधिविकर्ष : अधिविकर्ष ही उधारीवर रक्कम देणारी सवलत चालू खातेधारकासाठी आहे. यात शिल्लक रकमेपेक्षा विशिष्ट मर्यादेपर्यंत अधिक रक्कम काढण्याची परवानगी बँक देते. अधिविकर्ष सवलतीसाठी तारण म्हणून भाग, सरकारी कर्जरोखे, मुदत ठेव पावती, आयुर्विमा महामंडळाची पत्रके, (एफ डी आर, एल आय सी पत्रक) स्वीकारले जातात. व्यापारी बँकेच्या अधिविकर्षाचा व्याजदर कमी असतो.

ब) कॅश क्रेडीट - रोख पत : ही सवलत मिळवण्यासाठी रोख पत खाते बँकेत उघडावे लागते. या सुविधेसाठी तारण आवश्यक आहे. उदा. कच्चा माल, तयार माल.

तारणावर किती कर्ज द्यायचे हे बँक निश्चित करते व कर्जाची कमाल मर्यादा बँक ठरविते या प्रकारात मंजूर केलेल्या संपूर्ण कर्जावर बँक व्याज आकारत नाही तर वापरत असलेल्या रकमेवर व्याज आकारले जाते. कर्जाची मंजूर रक्कम कर्जदार त्याच्या गरजेनुसार कधीही वापरू शकतो.

क) हुंड्या कसरीने वटवणे : हुंडी हा चलनक्षम दस्तऐवज आहे. हुंडीच्या आधारे बँक अल्पकालीन वित्तपुरवठा करतात. उदा. : 'हुंडीच्या देय' तारखेपूर्वी बँक वित्तपुरवठा करतात.

ब) दुय्यम कार्ये : दुय्यम कार्ये दोन भागात विभागली आहेत.

१) प्रातिनिधीक स्वरूपाची कार्ये : बँक ग्राहकाच्या वतीने विविध कार्ये करते.

अ) धनादेश व हुडीचे संग्रहण.

ब) लाभांश, व्याज व पगार जमा करणे.

क) भाडे, विमा हप्ता, लाईट बिल भरणा.

ड) प्रतिभूतींची खरेदी विक्री (बँक डिपॉझिटरी पार्टीसिपंटची भूमिका बजावणे.)

इ) पैशाचे हस्तांतरण.

फ) ठेवीदाराच्या स्थायी सूचनांचे पालन करणे.

ग) विश्वस्त, मृत्यूपत्र/इच्छापत्र व्यवस्थापक म्हणून कार्य करणे.

ह) कंपनीच्या वतीने भागविक्री तसेच इतर पैसे जमा करणे.

२) उपयुक्त कार्ये : व्यापारी बँका पुढील स्वरूपाची उपयुक्त कार्ये करतात.

अ) सुरक्षित जमा कक्ष सुविधा देणे.

ब) पतपत्र देणे.

क) विदेशी चलन उपलब्ध करून देणे.

ड) A.T.M., क्रेडीट कार्ड, डेबिट कार्ड.

इ) आर्थिक स्थिती अहवाल देणे.

फ) प्रतिभूतींची खरेदी विक्री.

ग) प्रवासी धनादेश देणे.

ह) RTGS (Real Time Gross Settelement), NEFT (National Electronic Fund Transfer), NACH (National Automated Clearing House) आणि ECS (Electronic Clearing Service) इ. सेवा देणे.

११.३ बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाने घ्यावयाची दक्षता :

बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाने घ्यावयाची दक्षता पुढीलप्रमाणे –

१) त्वरित उत्तर : कोणत्याही पत्रव्यवहारामध्ये त्वरीत उत्तर देणे महत्त्वाचे आहे. बँकेच्या पत्रांना विलंब न करता उत्तर पाठविले पाहिजे.

२) संक्षिप्तता : बँकेशी पत्रव्यवहार करताना तो संक्षिप्त व मुद्देसूद असावा, पत्र लांब नसावे, विनाकारण स्पष्टीकरण नसावे.

३) नम्रता : बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाने नम्र भाषेचा वापर करावा कोणत्याही कठोर व असभ्य शब्दाचा वापर टाळावा.

४) स्पष्टता : बँकेशी गैरसमज टाळण्यासाठी स्पष्टता आवश्यक आहे. चिटणिसाने व्यवसायाबद्दल सत्य, वास्तविक स्पष्ट माहिती पुरवणे आवश्यक आहे.

५) अचूकता : चिटणीस बँकेला अचूक माहिती पुरवतो. पत्रव्यवहारात माहिती व आकडेवारी अचूक असावी.

६) गोपनीयता : बँकेशी पत्रव्यवहारात गोपनीयता महत्त्वाची आहे. चिटणीस कोणत्याही प्रकारची गोपनीय माहिती उघड करू शकत नाही.

७) कायदेशीर प्रक्रिया : चिटणिसाने बँकेशी पत्रव्यवहारामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कायदेशीर बाबींकडे लक्ष ठेवणे आवश्यक आहे. वेगवेगळ्या परिस्थितीमध्ये पत्रव्यवहार करताना आवश्यक ते दस्तऐवज संलग्न करावे लागतात.

११.४ बँकेशी पत्रव्यवहाराचे प्रसंग : पुढील परिस्थितीत चिटणिसाला बँकेशी पत्रव्यवहार करावा लागतो. उदा.

१) बँकेत चालू खाते उघडण्यासंबंधी पत्र.

२) धनादेशाचे शोधन थांबविण्याबाबत पत्र.

३) चालू खात्यावर अधिविकर्ष सवलत देण्यासाठी पत्र.

४) पत पत्रासाठी विनंती पत्र.

११.५ नमुना पत्रे :

१) बँकेत चालू खाते उघडण्यासंबंधी पत्र : संचालक मंडळाच्या सभेत ठराव संमत करून चालू खाते उघडण्याचा निर्णय घेतला जातो. संचालक मंडळ कंपनी चिटणिसाला चालू खाते उघडण्यासंबंधीचे निर्देश देते. आवश्यक त्या दस्तऐवजासह चिटणीस बँकेला खाते उघडण्यासंबंधीचे पत्र लिहतो.

प्लॅटिनम कंपनी लिमिटेड

नोंदणी कार्यालय

३५, प्लॅटिनम हाऊस, जे. एम. रोड, नरीमन पॉईंट, मुंबई - ४०००२१.

CIN - L30309MH2017PLC123075

दूरध्वनी क्र. : ०२२-१२१११९७२ | Website : www.platinumlimited.com

फॅक्स : ०२२-३५०२९१९१ | Email : platimum30@gmail.com

संदर्भ क्र.पी/बीके/०७/१८-१९ | दि. ५ जून, २०१८

मा. व्यवस्थापक

बँक ऑफ महाराष्ट्र,

३० जे. एम. रोड, नरीमन पॉईंट,

मुंबई - ४०००२१

विषय : चालू खाते उघडण्याबाबत....

महोदय,

'प्लॅटिनम कंपनी लिमिटेड' या आमच्या कंपनीच्या नावाने चालू खाते उघडण्याची विनंती करीत आहोत.

२७ मे २०१८ रोजी झालेल्या संचालक मंडळाच्या सभेमध्ये चालू खाते उघडण्यासंदर्भात ठराव मंजूर केला आहे. उपरोक्त चालू खाते उघडण्यासाठी आवश्यक कागदपत्रे सोबत जोडली आहेत.

१. चालू खाते उघडण्याचा विहित नमुन्यातील भरलेला दिनांक व सहीशिक्यासह अर्ज.

२. नोंदणी प्रमाणपत्राची प्रमाणित प्रत.

३. घटनापत्रक व नियमावलीच्या प्रमाणित प्रती.

४. सध्याच्या संचालक मंडळाची प्रमाणित सूची.

५. संचालक श्री. यश आणि श्रीमती युक्ता व कंपनी चिटणिसाचे स्वाक्षरी नमुना पत्र.

६. संचालक मंडळाच्या २७ मे, २०१८ रोजीच्या ठरावाची प्रमाणित प्रत.

७. रुपये ३०००/- ची भरणा पावती. (तीन हजार रुपये)

८. पॅन आणि टॅन कार्डची प्रत.

धन्यवाद.

आपला विश्वासू,

प्लॅटिनम कंपनी लि. करिता

सही

सहपत्रे - वरीलप्रमाणे

कंपनी चिटणीस

२) धनादेशाचे शोधन थांबवण्याबद्दलचे पत्र :

कंपनी आपले व्यवहार पूर्ण करण्यासाठी धनादेश वापरतात. असे धनादेश पोस्टाने किंवा समक्ष पाठवतात. त्यामुळे धनादेश गहाळ होण्याची किंवा अदलाबदल होण्याची शक्यता असते.

त्यामुळे अशा परिस्थितीत बँकेला धनादेशाचे शोधन थांबविण्यासंबंधी सूचना देणे आवश्यक असते. अशा वेळी चिटणीस त्या धनादेशाची सर्व माहिती धनादेश क्रमांक, वितरित व्यक्तीचे नाव, दिनांक, रक्कम इत्यादी पत्राने बँकेला कळवितो.

प्लॅटिनम कंपनी लिमिटेड

नोंदणी कार्यालय

३०, प्लॅटिनम हाऊस, जे. एम. रोड, नरीमन पॉईंट, मुंबई - ४०००२१.

CIN-L30309MH2017PLC123075

दूरध्वनी : ०२२-१२१११९७२
फॅक्स : ०२२-३५०२९१९१

Website : www.platinumlimited.com
Email : platimum30@gmail.com

संदर्भ क्र.पी/बीके/०८/१८-१९

दि. १२ फेब्रुवारी, २०१८

मा. व्यवस्थापक,
बँक ऑफ महाराष्ट्र,
३० जे. एम. रोड,
नरीमन पॉईंट,
मुंबई - ४०००२१

विषय : धनादेश क्रमांक ०१७९१३ चे शोधन थांबावण्याबाबत....

संदर्भ : चालू खाते क्र. १५५५

महोदय,

कंपनीने मेसर्स एन जे. इंडस्ट्रीज, पुणे यांच्या नावाने रु. १,५०,०००/- चा धनादेश क्र, ०१७९१३ दिनांक ५ फेब्रुवारी २०१८ रोजी आमचे चालू खाते क्र. १५५५ मधून दिला होता.

सदर धनादेश गहाळ झाल्याबाबतची सूचना आजच मेसर्स एन. जे. इंडस्ट्रिज, पुणे यांचेकडून मिळाली. सावधगिरीची उपाययोजना म्हणून आम्ही आपणास विनंती करतो की, सदर धनादेशाचे शोधन त्वरित थांबवावे.

आपणास होणाऱ्या त्रासाबद्दल खेद आहे.

धन्यवाद.

आपला विश्वासू,
प्लॅटिनम कंपनी लि. करिता

सही
कंपनी चिटणीस

३) अधिविकर्ष सवलत देण्याबाबतचे पत्र :

चालू खातेधारकांना अल्पकालीन पत पुरवठा प्रदान करण्यासाठी ही एक व्यापक प्रचलित पद्धत आहे. बँक चालू खातेधारकास शिलकीपेक्षा अधिक पैसे काढण्याची परवानगी तात्पुरत्या काळासाठी उपलब्ध करून देते. अधिविकर्षसाठीची मर्यादा ठरवून बँक तारण घेऊन अधिविकर्ष देते.

प्लॅटिनम कंपनी लिमिटेड

नोंदणी कार्यालय

३०, प्लॅटिनम हाऊस, जे. एम. रोड, नरीमन पॉईंट, मुंबई - ४०००२१.

CIN-L30309MH2017PLC123075

दूरध्वनी : ०२२-१२१११९७२
फॅक्स : ०२२-३५०२९१९१

Website : www.platinumlimited.com
Email : platimum30@gmail.com

संदर्भ क्र.पी/बीके/०९/१८-१९

दि. ५ जुलै, २०१८

मा. व्यवस्थापक
बँक ऑफ महाराष्ट्र,
३० जे. एम. रोड,
नरीमन पॉईंट,
मुंबई - ४०००२१

विषय : अधिविकर्ष सवलत देणेबाबत.

संदर्भ : चालू खाते क्र. १५५५

महोदय,

मागील एक वर्षांपासून आमच्या कंपनीचे चालू खाते आपल्या बँकेत आहे. (चालू खाते क्र. १५५५).

३ जुलै, २०१८ रोजी झालेल्या संचालक मंडळाच्या सभेत झालेल्या निर्णयानुसार ऑगस्ट ते ऑक्टोबर, २०१८ या तीन महिन्यांसाठी रु. ५,००,००० ची अधिविकर्ष सवलत देण्याची विनंती करीत आहोत.

आम्ही संगणकाचे उत्पादन करतो. आम्हाला मोठी निर्यात करण्याची संधी मिळाली आहे. त्यासाठी आम्हाला खेळत्या भांडवलाची आवश्यकता आहे.

त्यासाठी आम्ही आपणाकडे तारण म्हणून आमच्या रु. ५,००,००० रकमेच्या मुदत ठेव पावत्या ठेवत आहोत. त्वरित सहकार्य कराल अशी आशा आहे.

धन्यवाद.

आपला विश्वासू,
प्लॅटिनम कंपनी लि. करिता

सही
कंपनी चिटणीस

४) पत पत्र देण्यासंबंधी विनंती पत्र :

पत पत्र हे आंतरराष्ट्रीय व्यापार व्यवहारासाठी वापरली जाणारी पद्धत आहे. यामध्ये बँक विक्रेत्याला खरेदीदाराच्या वतीने देणी देण्यासंबंधी हमी देते. बँक आपल्या खातेदाराच्या वतीने विशिष्ट देणे देण्यासंबंधीची हमी म्हणून पत पत्र देते. हे पत्र खरेदीदार विक्रेत्याला सादर करतो.

प्लॅटिनम कंपनी लिमिटेड

नोंदणी कार्यालय

३०, प्लॅटिनम हाऊस, जे. एम. रोड, नरीमन पॉईंट, मुंबई - ४०००२१.

CIN - L30309MH2017PLC123075

दूरध्वनी : ०२२-१२१११९७२
फॅक्स : ०२२-३५०२९१९१

Website : www.platinumlimited.com
Email : platimum30@gmail.com

संदर्भ क्र.पी/बीके/१०/१८-१९

दि. ५ फेब्रुवारी, २०१८

मा. व्यवस्थापक
बँक ऑफ महाराष्ट्र,
३० जे. एम. रोड,
नरीमन पॉईंट,
मुंबई - ४०००२१

विषय : पतपत्र देण्याबाबत बँकेला विनंती.

संदर्भ : चालू खाते क्र. १५५५

महोदय,

आपणास कळवू इच्छितो की, आमची कंपनी जपानमधून झेरॉक्स मशीन व प्रिंटरची आयात करू इच्छिते.

जपानच्या कॅनन फोटो कॉपीमधून नमूद केलेल्या किमतीनुसार आम्ही ८० लाख येन किमतीच्या दोन फोटो कॉपी मशीन व प्रिंटर आयात करण्यासाठी मागणी केली आहे. जपानच्या उपरोक्त कंपनीने त्यांच्या नियम व अटीनुसार दिलेल्या रकमेसाठी ‘पतपत्र’ पाठवण्याची विनंती केली आहे.

तारण म्हणून ५० लाख रुपयांच्या ठेव पावत्या आपल्या बँकेत पाठवत आहोत. कंपनी अशी विनंती करते की, वरील व्यवहारासाठी ‘पतपत्र’ देण्यात यावे. यासाठी अजूनही तारणाची आवश्यकता असल्यास कळवावे.

कंपनीला त्वरित पतपत्र द्यावे ही विनंती.

धन्यवाद.

आपला विश्वासू,
प्लॅटिनम कंपनी लि. करिता

सही
कंपनी चिटणीस

११.६ फरक :

१) चालू खाते व बचत खाते :

अ. क्र.	फरकाचे मुद्दे	चालू खाते	बचत खाते
१	अर्थ	चालू खाते हे व्यावसायिक उघडतात व त्यात नियमित बँक व्यवहार असतात.	बचत खाते म्हणजे असे खाते जे व्यक्तीकडून उत्पन्नाचा भाग वाचवण्यासाठी उघडले जाते.
२	रक्कम काढणे	खातेदार किंवा ग्राहक धनादेशाच्या साह्याने बँकेतून पैसे काढू शकतात.	खातेधारक किंवा ग्राहक हे धनादेश किंवा पैसे काढण्याच्या पावतीद्वारे पैसे काढू शकतात.
३	सुविधा	बँक चालू खातेधारकांना पासबुक, धनादेश पुस्तिका, खात्याचा तपशील, पैसे भरणा पुस्तिका इ. देते.	बचत खातेधारकांना पासबुक, धनादेश पुस्तिका, पैसे भरणा पुस्तिका देते.
४	व्याज दर	चालू खातेधारकांना सर्वसाधारणपणे व्याज दिले जात नाही व दिलेच तर व्याजाचा दर नाममात्र असतो.	चालू खात्यापेक्षा बचत खात्याचा व्याजाचा दर अधिक असतो.
५	अधिविकर्ष सवलत	अधिविकर्ष सवलत चालू खाते धारकांना दिली जाते.	बचत खातेधारकांना अधिविकर्ष सवलत दिली जात नाही.
६	उपयुक्तता	हे खाते व्यापारी, व्यवसाय संस्था यांना उपयुक्त असते.	हे खाते, वेतनधारक व निश्चित उत्पन्न गटातील व्यक्तींसाठी उपयुक्त असते.

२) मुदत ठेव खाते व आवर्ती ठेव खाते :

अ. क्र.	फरकाचे मुद्दे	मुदत ठेव खाते	आवर्ती ठेव खाते
१	अर्थ	ज्या खात्यावर एक निश्चित रक्कम ठरावीक मुदतीपर्यत ठेव म्हणून ठेवतात अशा खात्याला मुदत ठेव खाते असे म्हणतात.	ठेवीच्या या प्रकारात खातेदार ठरावीक रक्कम, ठरावीक काळाच्या अंतराने विशिष्ट मुदतीपर्यंत खात्यात जमा करतो.
२	सेवा सुविधा	बँक ठेवीदारास मुदत ठेव पावती देते.	बँक ठेवीदारास पासबुक व पैसे भरणा पुस्तिका देते.
३	व्याज दर	या खात्याचा व्याज दर जास्त असतो, अधिक कालावधीसाठी जास्त व्याज दर असतो.	या खात्याचा व्याज दर हा बचत खात्यापेक्षा जास्त तर मुदत ठेव खात्यापेक्षा कमी असतो.
४	उपयुक्तता	हे खाते ज्यांच्याकडे जादा उत्पन्न शिल्लक आहे अशांसाठी उपयुक्त असते.	हे निश्चित उत्पन्न गटातील व्यक्तीसाठी उपयुक्त आहे.

३) कर्जे आणि अधिविकर्ष :

अ. क्र.	फरकाचे मुद्दे	कर्जे	अधिविकर्ष
१	अर्थ	अशी व्यवस्था की ज्यामध्ये एक ठरावीक रक्कम ठरावीक कालावधीसाठी अग्रीम म्हणून दिली जाते.	अशी व्यवस्था की ज्यामध्ये चालू खातेदारांना त्यांच्या खात्यावरून शिलकीपेक्षा जास्तीची रक्कम काढण्याची परवानगी दिली जाते.
२.	कोणास मिळते	कोणत्याही खातेदाराला जसे की चालू खाते, बचत खाते, आवर्ती खाते इ. कर्ज मिळू शकते.	फक्त चालू खातेदारांना बँक अधिविकर्ष सवलत मिळते.
३.	कालावधी	हे दीर्घ कालावधीसाठी दिले जाते.	हे अल्प कालावधीसाठी दिले जाते.
४.	उद्देश	कर्जाचा उद्देश हा दीर्घकालीन गरजा पूर्ण करणे हा असतो.	बँक अधिविकर्षाचा उद्देश हा अल्पकालीन गरजा पूर्ण करणे हा असतो.
५.	परतफेड	कर्जाची परतफेड एकदाच किंवा हप्त्यामध्ये केली जाते.	बँक अधिविकर्ष रक्कम खात्यात समायोजित केली जाते.
६.	तारण	काही मौल्यवान मालमत्ता तारण म्हणून द्यावी लागते.	अधिविकर्ष साठी तारण म्हणून साठा किंवा मुदत ठेव पावती द्यावी लागते.

कृती :

बँकेस भेट देऊन बँकेत खाते उघडण्याचा अर्ज मिळवा व अर्जात भरावयाची माहिती व खाते उघडण्यासाठी आवश्यक कागदपत्रे कोणती याचा शोध घ्या.

सारांश

- बँक ही व्यवसाय क्षेत्रातील महत्त्वाची वित्तीय संस्था आहे. ही कंपनीला विविध आर्थिक व्यवहारामध्ये मदत करते. ही अशी संस्था आहे जिथे पैसे उधार घेतले जातात व दिले जातात, कोणत्याही देशाच्या आर्थिक विकासात बँक महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते.
- चिटणिसाला बँकेशी पत्रव्यवहार करावा लागतो यामध्ये अनेक परिस्थिती व प्रसंग आहेत जसे की चालू खाते उघडण्याबाबत, धनादेशाचे शोधन थांबवण्याबाबत, अधिविकर्ष सवलत मिळणेबाबत पत पत्र देणेबाबत इत्यादी.
- बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाने खूप विनम्र व अचूक पत्रव्यवहार करावा.

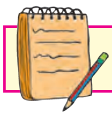

स्वाध्याय

प्रश्न १ अ) खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा.

१. कंपनी बँकेमध्ये .... खाते उघडते.

(अ) चालू (ब) बचत (क) आवर्ती

२. बँक ही .... संस्था आहे.

(अ) वित्तीय (ब) सामाजिक (क) सांस्कृतिक

३. कंपनीच्या बँकर्सची नेमणूक .... कडून केली जाते.

(अ) संचालक मंडळ (ब) चिटणीस (क) सांस्कृतिक

४. बँकर्सच्या नेमणुकीचा ठराव कंपनीच्या .... सभेत संमत केला जातो.

(अ) संचालक मंडळ (ब) नियामक (क) वार्षिक सर्वसाधारण

५. बँक अधिविकर्ष सवलत .... खातेधारकास देते.

(अ) चालू (ब) बचत (क) मुदतबंद ठेव

६. .... द्वारे बँकेत रोख रक्कम जमा केली जाते.

(अ) पैसे भरणा पावती (ब) पैसे काढण्याची पावती (क) धनादेश

७. पैसे स्वीकारणे व कर्ज देणे हे बँकेचे .... कार्य म्हणून मानले जाते.

(अ) प्राथमिक (ब) दुय्यम (क) प्रातिनिधीक

८. खात्यातून पैसे काढण्याची परवानगी .... खात्याला नाही.

(अ) मुदत ठेव (ब) चालू (क) बचत

९. .... खाते पगारदार लोकांना योग्य आहे.

(अ) बचत (ब) चालू (क) मुदत ठेव

१०. सामान्यत: .... खात्यांवर व्याज दिले जात नाही.

(अ) चालू (ब) बचत (क) मुदत

११. बँकेत निश्चित कालावधीसाठी ठेवलेली ठेव .... ठेव म्हणून ओळखली जाते.

(अ) मुदत (ब) चालू (क) आवर्ती

प्रश्न १ ब) जोड्या जुळवा.

गट 'अ'	गट 'ब'
अ. गहाळ धनादेश	१) संचालक मंडळ
ब. बँकर्सची नियुक्ती	२) उच्च व्याज दर
क. रोख पत	३) रोकड रक्कम व धनादेश जमा करण्यासाठी
ड. मुदत ठेव खाते	४) शोधन थांबविणे
इ. बचत खाते	५) पैसे काढण्यावर मर्यादा
फ. पैसे भरणा पावती	६) स्वतंत्र खाते
ग. अधिविकर्ष सवलत	७) चालू खाते
	८) आवर्ती ठेव खाते
	९) भागधारक
	१०) व्याज दिले जात नाही
	११) खात्यातून पैसे काढण्यासाठी वापर
	१२) दीर्घ मुदतीचे कर्ज
	१३) पैसे काढण्यावर मर्यादा नाही
	१४) परकीय चलनात व्यवहार

प्रश्न १ क) खालील प्रत्येक विधानांसाठी एक शब्द किंवा शब्दसमूह किंवा संज्ञा लिहा.

१. बँकेत रोकड किंवा धनादेश जमा करण्यासाठी वापरली जाणारी पावती.
२. चालू खात्यातून अतिरिक्त रक्कम काढण्याची सुविधा.
३. स्वतंत्र कर्ज खाते ज्या अंतर्गत बँकेने व्यवसायासाठी दिलेली अल्पमुदत कर्ज सुविधा.
४. बँकेद्वारे चालू खाते धारकांना दिलेली अल्पमुदतीची पत सवलत.
५. साधारणत: व्यावसायिक संस्था बँकेत हे खाते उघडते.
६. सचिवाने बँकेला धनादेशाचे शोधन न करण्याबद्दल दिलेली सूचना.
७. या खात्यासाठी बँक ठेवीदारांना जास्त दराने व्याज देते.
८. बचत खात्यातून पैसे काढण्यासाठी वापरली जाणारी पावती.
९. असा व्यापारी दस्तऐवज जो बँकेत कसर देऊन जमा केला जातो.

प्रश्न १ ड) खालील विधाने बरोबर की चूक ते लिहा.

१. संयुक्त भांडवली संस्था बँकेत चालू खाते उघडते.
२. साधारणपणे चालू खात्यावर बँकेकडून व्याज दिले जात नाही.
३. कोणत्याही ग्राहकास रोख पत मंजूर केलेली रक्कम त्या ग्राहकाच्या खात्यावर जमा केली जाते.
४. कंपनीच्या नावे बँकेत खाते उघडण्यासाठी संचालक मंडळाच्या ठरावाची आवश्यकता नाही.
५. भागधारक कंपनीचे बँक खाते चालवितात.
६. अधिविकर्ष सवलत बचत खातेदारांना दिली जाते.
७. बँकेशी पत्रव्यवहार संक्षिप्त व मुद्देसूद असावा.
८. गहाळ धनादेशाचे शोधन थांबवण्याची सूचना बँकेस देणे गरजेचे असते.
९. अधिविकर्ष सवलत ही दीर्घ काळासाठी असते.
१०. बँक फक्त दीर्घ मुदतीची कर्जे देते.

प्रश्न १ इ) गटात न बसणारा शब्द शोधा.

१. बचत ठेव, आवर्ती ठेव, रोख पत, मुदत ठेव
२. अधिविकर्ष, मुदत ठेव, हुंडी, रोख पत.

प्रश्न १ फ) खालील विधाने पूर्ण करा.

१. जी वित्तीय संस्था ठेवी स्वीकारते व कर्ज देते तिला .... म्हणतात.
२. ठेवी स्वीकारणे व कर्ज देणे हे .... चे प्राथमिक कार्य आहे.
३. अशी सुविधा ज्या अंतर्गत ग्राहक त्याच्या खात्यातून शिलकीपेक्षा अधिक रक्कम काढू शकतो, त्यास .... असे म्हणतात.
४. अधिविकर्ष ही .... खात्यावर दिली जाते.

प्रश्न १ ग) कंसातील अचूक पर्याय निवडा.

गट 'अ'	गट 'ब'
१. अधिविकर्ष	______________
२. प्राथमिक कार्य	______________
३. आंतरराष्ट्रीय व्यापार व्यवहार	______________
४. ______________	चालू खाते

(ठेवी स्वीकारणे, चालू खाते, पतपत्र, व्यावसायिक)

प्रश्न १ ह) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१. पतपत्र म्हणजे काय?

२. चालू खातेदारांना कोणती सवलत दिली जाते?

३. धनादेशाचे शोधन थांबविणे म्हणजे काय?

प्रश्न १ ई) खालील वाक्यातील अधोरेखित शब्द दुरुस्त करून वाक्य पुन्हा लिहा.

१. ठेवी स्वीकारणे हे बँकेचे दुय्यम कार्य आहे.

२. व्यावसायिकांचे बँकेत मुदत ठेव खाते असते.

३. रोखपत सुविधेअंतर्गत खातेदार शिलकीपेक्षा जास्त रक्कम काढू शकतो.

प्रश्न २) खालील संज्ञा/संकल्पना स्पष्ट करा.

१. बँक	२. मागणी ठेवी	३. समय ठेवी
४. बचत ठेवी	५. चालू ठेवी	६. आवर्ती ठेवी
७. मुदत ठेवी	८. कर्जे	९. अगाऊ उचल
१०. रोखपत	११. अधिविकर्ष	१२. हुंडी कसरीने वटविणे
१३. पत पत्र	१४. धनादेशाचे शोधन थांबवणे	

प्रश्न ३) फरक स्पष्ट करा.

१. चालू खाते आणि बचत खाते.

२. कर्जे आणि अधिविकर्ष.

३. मुदत ठेव आणि आवर्ती ठेव.

प्रश्न ४) थोडक्यात उत्तरे लिहा.

१. बँकेशी पत्रव्यवहार करताना चिटणिसाला कोणते मुद्दे लक्षात घ्यावे लागतात?

२. चिटणिसाला बँकेशी कोणत्या प्रसंगी पत्रव्यवहार करावा लागतो?

३. बँकेची प्रतिनिधी म्हणून असलेली कार्य लिहा.

४. बँकेची उपयुक्तता कार्ये लिहा.

५. ठेवींचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न ५) खालील विधाने सकारण स्पष्ट करा.

१. चिटणीस बँकेशी विशिष्ट परिस्थितीत पत्रव्यवहार करतात.

२. चिटणिसाने बँकेशी पत्रव्यवहार करताना विशिष्ट दक्षता घेतली पाहिजे.

३. व्यापारी बँकेचे ठेवी स्वीकारणे व कर्जे देणे हे प्राथमिक कार्य आहे.

४. बँक लोकांकडून दोन प्रकारच्या ठेवी स्वीकारते जसे : मागणी ठेवी व समय ठेवी.

५. बँकेने दिलेली कर्जे व आगाऊ उचल यात फरक आहे.

६. अधिविकर्ष सवलत चालू खातेधारकास दिली जाते.

प्रश्न ६) खालील प्रश्न सोडवा.

१. बँकेत खाते उघडण्यासंबंधीचे बँकेस पत्र लिहा.

२. धनादेशाचे शोधन थांबविण्यासाठी बँकेस पत्र लिहा.

३. पत पत्र देण्यासंबंधी विनंती करणारे बँकेस पत्र लिहा.

४. अधिविकर्ष सवलत देण्यासंबंधी बँकेस पत्र लिहा.